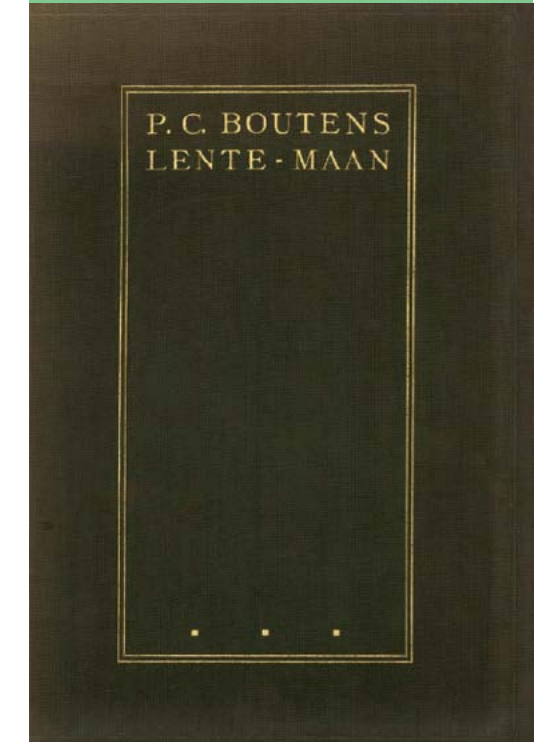
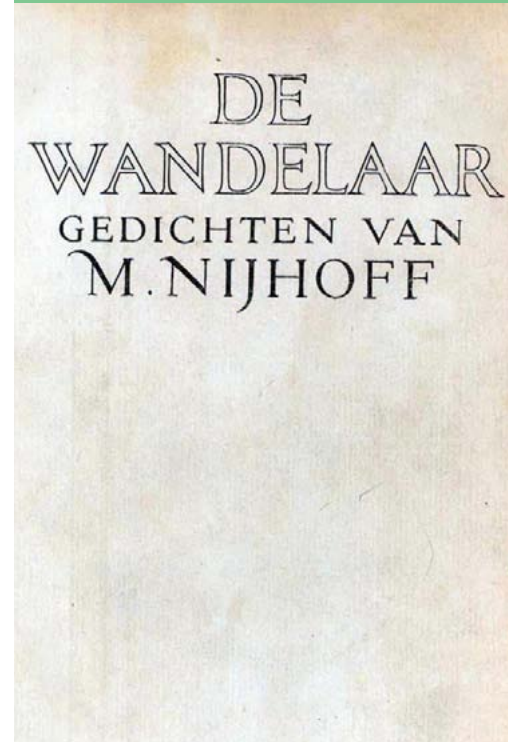
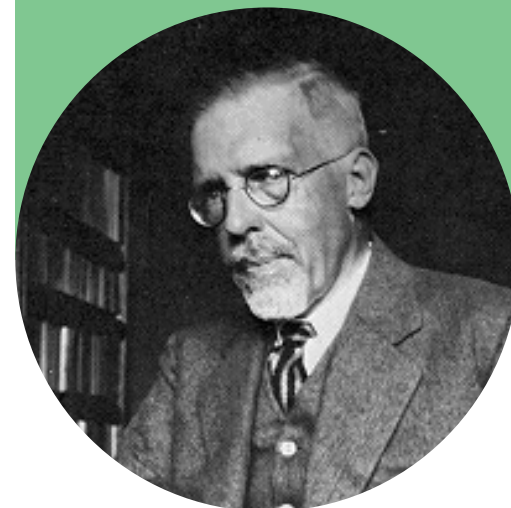
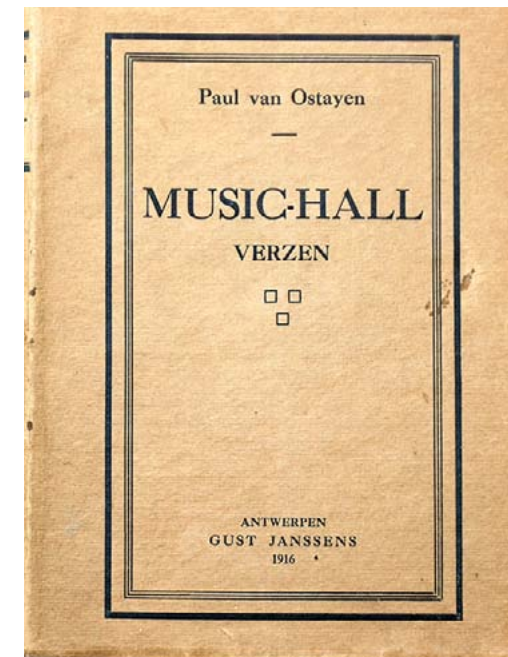

Laurens Jz. Coster-verkiezing: VSB-prijs 1916

Laurens Jz. Coster- verkiezing: VSB-prijs 1916

Wie zou de VSB-poëzieprijs krijgen als het weer 1917 was? Laurens Jz. Coster koos vijf in 1916 verschenen bundels – een vakkundige jury lichtte ze toe en maakte er een selectie uit. In een publieksverkiezing werd vervolgens de beste bundel gekozen.

De verkiezing voor de vsb-prijs 1916 werd gehouden naar aanleiding van Gedichtendag 2017. Een selectie uit de genomineerde bundels verscheen in dagelijkse afleveringen in de [Laurens Jz. Coster-gedichtennieuwsbrief](#). Opmaak: Studio Het Mes, Den Haag. © Inleiding, redactie: Raymond Noë, Laurens Jz. Coster 2017.

Inhoud

Zingende stemmen / C.S. Adama van Scheltema

ingeleid door Alfred Schaffer 3

Herscheppingen / Aart van der Leeuw

ingeleid door Peter Swanborn 7

De wandelaar / Martinus Nijhoff

ingeleid door Marc van Oostendorp 11

Music-Hall / Paul van Ostaijen

ingeleid door Dirk Vekemans 14

Lente-maan / P. C. Boutens

ingeleid door Raymond Noë 18

Zingende stemmen

C.S. Adama van Scheltema

Ingeleid door Alfred Schaffer

oud is hij niet geworden, C.S. (Carel Steven) Adama van Scheltema. Geboren in 1877 te Amsterdam, gestorven in Bergen op 47-jarige leeftijd. Studeerde medicijnen, werkte in de internationale kunsthandel en kon na de dood van zijn vader van de erfenis leven. Woonde met zijn echtgenote Anna Catharina Kleefstra onder meer in Parijs en in München. Misschien is hij wat vergeten in vergelijking met enkele van zijn Nederlandse en Vlaamse dichtende tijdgenoten, maar tijdens zijn leven was Adama van Scheltema geen onbekende in de Nederlandse literatuur. Integendeel: door zijn socialistische gedichten kreeg hij flinke naamsbekendheid. Vooral onder jongeren kon hij op veel bijval rekenen. Niet alleen was hij actief als dichter, prozaïst en vertaler, ook bewoog hij zich op essayistisch vlak, zoals bijvoorbeeld in *De grondslagen eener nieuwe poëzie* uit 1907. Adama van Scheltema richtte zijn pijlen dapper op de vermaledijde en lange tijd allesoverheersende poëtica van de Tachtigers. “[E]n van meet af aan was het duidelijk dat hij dat niet deed op kleinzielige gronden, of als epigoon die op een ondergeschikt punt rebelleert om zelf op het kussen te komen. Zijn verzet was principieel en volstrekt; aan zijn kritiek ontsnapt vrijwel geen enkel aspect van de levenshouding der Tachtigers, evenmin als van hun literaire beginselen die door hem met die levenshouding in verband gebracht werden, precies zoals hij zijn eigen socialisme behandelt als de basis van zijn poëtica”, zo schreef literatuurwetenschapper J.J. Oversteegen.

Adama van Scheltema debuteerde in 1900 met *Een weg van verzen* en had al flink wat gepubliceerd toen in 1916 *Zingende stemmen verscheen*. De bundel is een hoogtepunt in het oeuvre en kenmerkend voor deze dichter; eenvoudige, geëngageerde, toegankelijke gedichten. Geen intellectueel vertoon, geen duisternis, geen vervreemding, maar gedichten die de moed erin willen houden, de natuur in relatie tot de mens bezingen en het leed proberen te verzachten. Een bundel vol levenswijsheden en -lessen.

Veel gedichten verraden Adama van Scheltema's socialistische inborst, bijvoorbeeld als hij het lot van de vrouw betreurt (“En elk onzer zusteren hief de / Vlammen van haar ziel in den nacht – / Vlam van leve' en leed: – vlam van liefde, / Van liefde, die niets verwacht.”), de vrede bezingt (“Vrede spreid gij uw zachte vleugels / Over de donkere aarde heen –”) of in ‘Te wapen’ de “waanzin van 't geweld” bekritiseert. In andere gedichten als ‘Ontwaken bij regen’ en ‘Het eeuwig Lied’ is de boodschap dan weer wat minder prominent, met als hoogtepunt het gedicht ‘Picturale Sotternije’: “Zat de heele groene palmboom / Op eens vol veeren veeren veeren, / Van geel en rood en blauw en groen, –”.

En wat die afkerigheid van de ‘allerindividueelste expressie van de allerindividueelste emotie’ (het motto van de Tachtigers) betreft, daar is ook Adama van Scheltema niet altijd vies van: “Nog gebogen door den druk / Van het menschenleven, / Vind ik menschelijk geluk, / Waar geen menschen streven.”

Alfred Schaffer

LANGS HET GETIJDE

Het schemert, en
Waar 'k peinzend langs de golven ga
En peinzend naar hun ruischen hoor,
Ruischt al hun vloed mij schuimend na
En wischt mijn spoor.

Het schemert, en
Waar 'k wijkend het getij beleef,
Ruischt het getijde op mij aan
En wischt wat 'k in mijn hart beschreef -
Wat 'k heb gedaan.

Het schemert, en
In 't ruischend wit getijde zie 'k
Een bleeken, vreemd geworden geest -
En 'k peins naar wie ik was - naar wie 'k
Eens ben geweest!

NA DEN REGEN

Na den regen straalde de avond
En breidde zijn blauwe armen wijduit
En hief het lachend gelaat van de aarde
Door den dunnen nevel van tranen
Voor hare fonklende wimpers
Weder blozend omhoog;

...

Laat mij zoo lachen hemel,
En hef mijn ziel tot uw borst,
En laat de dampen van mijn leed
En van mijn kleinheid en van mijn duffe gedachten
En van mijn dierlijke lijf -
En allen mist der blinde wezens
Van deze wereld
Wegtrekken van mijn ziel!

NAZOMER

Vaag drijft door de open deur
De bleeke avondwind
Een bitter killen geur -
Alsof de herfst begint.

Vaag, als een vallend blad,
Daalt door mijn leegen geest
Herinnering aan wat
Wel eenmaal is geweest.

't Is of mijn hart verstomt
En of ik stil verga,
't Is of de herfst al komt -
Hij komt weldra - weldra!

BEDE

Lichte nacht, die lichter zijt
Dan mijn donker droeve dagen,
Sterrennacht, die grooter zijt
Dan mijn kleine hart kan dragen –
Laat mij knielen in het duister,
Waar geen sterveling mij ziet,
En mij bidden tot uw luister:
Doof het licht mijns harten niet!

HET EEUWIG LIED

Ik lig en luier in de wei –
En boven mij de hemel,
De groote, blauwe, blonde lucht,
En boven mij een blonde vlieg,
Die zweeft – en zingt – en zoemt –
Weg! – en weerom!
En zingt en zoemt, –
En 'k luier-luister naar haar lied –
Beduidt het iet –?
Ik weet het niet.

Ik lig en luier in de wei –
En ginder zit een vogel,
Een vogeltje van pie-pie-piet!
Ik hoor het, maar ik zie het niet –
En boven mij de hemel,
En in het blauwe lentelicht
Dat klein onnoozel lentelied
Van pie-pie-piet – –
Beduidt het iet –?
Ik weet het niet.

En 'k lig en luier in de wei –
En naast me op eens een krekel!
Kri-kri! – kri-kri!
Die zingt het mooiste van de drie –
En boven mij de hemel,
De groote, blauwe, blonde lucht,
Ja, ja - kri-kri! – kri-kri! – kri-kri!
Gelukkig beest! gelukkig lied!
Beduidt het iet –'?
Ik weet het niet.

En boven mij de hemel,
Met al zijn eindeloos verschiet,
Met al zijn eindelooze licht –
En boven mij de stille tijd,
En boven mij de eeuwigheid, –
En 'k luister, luister naar haar lied,
Haar eeuwig - eeuwig - eeuwig lied –
Beduidt het iet –?
Ik weet het niet –
Ik weet het niet!

TE WAPEN

Te wapen! 't roept: 'te wapen!' –
De kreet gaat als een geesel los –
Daar springt het als een spokend ros,
Daar holt het al door beemd en bosch,
Daar davert het: 'te wapen!' –
Zij ijlen op dien luiden last,
Zij grijpen lood en ijzer vast,
En allerwegen roept en wast
Dat wilde woord: 'te wapen!'

Te wapen! 't roept: 'te wapen!'
En bonzend port het – klop! klop! klop!
Aan ieder hart aan ieder kop:
Trek tege' uw menschenbroeder op
En slacht hem met uw wapen! – –
Zij rennen op een blinden hoop,
En 't blinde noodlot neemt zijn loop –
Zij vallen bij den eersten doop
En blijven eeuwig slapen.

Te wapen! en 't roept: 'te wapen!'
En nieuwe scharen zijn gehaald,
Getooid, getuigd, gespoord, gezaâld –
En uit hun starre oogen straalt
De glans van 't valsche wapen;
Zij zijn uit huis en hof vergaard,
Zij stijgen op hun stampend paard –
En uit hun harde oogen staart
De doodswil van het wapen.

En overnieuw! – en nieuwen weer: 'te wapen!'
Ligt de eerste vijand neergeveld,
Dan gaat het gauw om goed en geld,
Dan groeit de waanzin van 't geweld
Te rooven en te kapen, –

Dan gaat het om een mensch zijn dood,
Een mensch zijn goed en bloed en nood –
Zoo verven zij de wereld rood
Met hun betooverd wapen! – –

Te wapen! – hoor: 'te wapen!'
Waar hijgend heel een menschheid streed,
Waar heel de wereld driipt van leed,
Rijst uit de aard een nieuwe kreet:
'Te wapen! – óns het wapen!'
En 't roept – het groeit, het nieuwe woord –
O makkers! roept het verder voort,
Dat ieder menschenkind het hoort: –
'Ontwapen hen! ontwapen!'

'Ontwapen hen! ontwapen!'
Vecht tegen miss'lijk onverstand,
Vecht tegen al wat samenspanst
Met lood en dood en moord en brand –
Te wapen! taaie knapen!
Komt kerels! kerels houdt u kloek!
Vecht tegen dien verdoemden vloek!
Vecht! vecht gij voor ons roode doek!
Te wapen! – om het wapen!

Sta op! – op! op! te wapen!
't Gaat tegen al wat ons verblindt,
Het gaat om al wat samenbindt –
't Gaat om de toekomst van uw kind:
Kind tot geluk geschapen! –
Help, help te strijden voor 't geslacht,
Dat staamlend in zijn wiege lacht,
Dat op úw durf en daden wacht – –
Te wapen! – om het wapen!

Herscheppingen Aart van der Leeuw

Ingeleid door Peter Swanborn

Toen de pottenbakker nog in de leer was, stelde zijn meester dat een “soobren vorm” te verkiezen was boven een al te fraai versierd baksel. Immers, het leven is zwaar en ernstig en de ware kunstenaar zorgt ervoor dat het “simpelst vat die bittere vrucht ontvangt”.

Enmaal volleerd wordt de pottenbakker geraakt door de schoonheid van de natuur en hij kan het niet laten om de leemklomp die hij onder handen heeft, te versieren met een tekening van bloemen, vogels en vlinders: “Terwijl ik eindelijk op mijn fijn penseel/ Den blauwen schemer van den hemel steel.” Tevreden bekijkt hij het resultaat, en dan volgden de twee slotregels: “En eerst als gaaf het kunstwerk voor mij staat,/ Ach, denk ik aan den meester en zijn raad.”

‘De pottenbakker’ van Aart van der Leeuw, uit zijn omvangrijke bundel *Herscheppingen* (1916), is een rustig, weloverwogen gedicht, maar toch laten die slotregels je niet los. Want wát denkt de pottenbakker? Realiseert hij zich dat hij de opdracht van zijn meester ontrouw is geweest, dat hij terug moet naar de “soobren vorm”? Of komt hij tot het inzicht dat zijn meester geen gelijk had? Dat de natuur te groot, te mooi, te complex is om af te doen met een simpele, kleurloze kruik.

Het niet beantwoorden van deze vraag lijkt mij tekenend voor de poëzie van Aart van der Leeuw. In zijn gedichten zoekt hij naar een grootst mogelijke eenvoud, maar tegelijk wil hij alomvattend zijn. Hij wil het leven op zijn staart trappen, ‘herscheppen’, maar na iedere poging moet hij toegeven dat slechts weinig zich laat benoemen. Sterker nog, hoe dichter hij bij het raadsel lijkt te komen, hoe moeilijker het wordt om de juiste woorden te vinden.

Honderd jaar later heeft deze poëzie nog niets van zijn oprechtheid verloren. De beelden zijn misschien niet altijd even bijzonder, rijm en metrum zijn soms aan de zware kant, maar hier spreekt een dichter die volhardend en nauwgezet bleef luisteren naar wat het wonder van de natuur hem te vertellen had.

Peter Swanborn

DE POTTENBAKKER

De meester zegt: “geef aan de schaal
De bocht van ’t brood; waartoe een fraai bokáal,
Als toch de drinknap in heur holle hand
Lessching genoeg voor elken dorst omspant?
Vergun tot eenig sieraad Uwe kruik
De gulle welving van een gladden buik.
Zwaar is het leven, ernstig; bloed en zweet
Proeft ge aan haar gaven als ge drinkt en eet;
Zorg gij dat, in een soobren vorm geprangd,
Het simpelst vat die bittere vrucht ontvangt”.

Maar, zoo ik voor mijn venster zit en werk,
En in de lijst van ’t raam mij veld en zwerk
Verrukken door hun machtig schilderij, —
De madelieven flikkren in de wei,
Zwaluwen slieren arabesken snel
Van wolk naar wolk, uiteen vouwt de kapel
’t Mystieke wonder van zijn teekenschrift,
Met diamantstift op saffier gegrift,
Dan beeft mijn vinger, wijl de draaischijf snort,
Het blinkend nat over den leemklomp stort,
En onbewust druk ik de weeke klei
Tot kelken, lijk de bloemen van de wei,
En rank en pooprend zwelt omhoog de tuit,
Of daar een vogel opwaarts wiekt en fluit;
In ’t zwierig lijnspel dat ik mijmrend trek
Fladdren de vlinders met hun stom gesprek,
Terwijl ik eindlijk op mijn fijn penseel
Den blauwen schemer van den hemel steel;
En eerst als gaaf het kunstwerk voor mij staat,
Ach, denk ik aan den meester en zijn raad.

WENSCH

Mijn aar zij zwaar,
Als hem de sikkel telt;
Mijn kroon zij schoon,
Als hem de bliksem velt.

De dood brengt nood,
Zoo niet vereelt hem reikt
De hand een panel,
Waaruit de dagvljijt blijkt.

Mijn zon, Uw bron
Springt nog voor aardschen dorst;
Ach warm, dat arm
Ik niet zal staan, mijn borst.

Mijn aar zij zwaar,
Als hem de sikkel telt;
Mijn kroon zij schoon,
Als hem de bliksem velt.

MIJN DRANG

Eens, die onstuimge jongen nog, mijn drang,
Dwongt gij mijn mond tot menig warme wang,
Bedekkend heimlijk met een Meietak
Mijn winnend wille’ en een verweer dat brak.

Toen later stond gij naast mij op den drempel
Van uw met groen versierden zonnetempel,
Waar dak en vloer een hemel zijn, een stroom,
De zuilen stam en lofwerk van den boom.

Maar, o mijn drang, werd gij een vogel, engel?
De bodem wankelt nu ik U omstrengel.
Ik stijg in ’t peilloos blauw met U alleen,
Ik duizel, steun mij, draag mij, god, waarheen?

EEN AFSCHEID

Kwijnend getij,
Zomer voorbij.
Heur lieve lip kust kouder,
Rood blad valt op mijn schouder,
Rood blad ruischt aan mijn voet,
De kranke zomer bloedt.

Er liep een jongen door deez' zomer,
Een menschvergeten wolkendroomer,
Een schipper op de zee van blauw,
Voor bloemen als een teedre vrouw,
Aan vee en weide warm bevriend,
Mee met den wind
Een kind.

Ik zie hem nog voor elken horizon
Staan stare' of een geluk begon,
Zooals een meisje voor haar raam;
Hij was mijzelf, hij droeg mijn naam.

Nu gaan zij beiden dood,
Het groen en mijn genoot.
Er zal een nieuwe zomer komen,
Er zal een nieuwe jongen droomen,
En staren naar den horizon,
Of daar een groot geluk begon,
Zooals een meisje voor haar raam,
Met mijn gelaat en mijnen naam.

En toch zal dit een ander zijn,
Dit weergeboren eigen mijn.
Hij zal dezelfde kleedren dragen,
En somtijds naar zijn broeder vragen:
“Waar zwijgt zijn graf, waar spreekt zijn zerk?”
Dan tijgt hij zingend weer aan 't werk,
Vol schuimend-nieuwen zomerwijn,
En toch zal hij een ander zijn,
Een ander zijn.

Kwijnend getij,
Zomer voorbij.
Een blad ruischt aan mijn voet.
Vaarwel, mijn bloed!

STROOMBEELD

Wij zaten spraakloos aan den stroom,
Die, avond-mild en spiegled-glad,
Van 't bladstil landschap zin en droom
In 't zuiver glas vergaderd had;

En kind, wij zuchtten om de rust,
Waarmee de slaapbebloosde dag
Met boom en bloem, bleek, uitgebluscht,
Zich in dat kalme vlak bezag.

Toen stonden onze wenschen op,
De zondige, een stikdonker bosch,
De goede, 't zonlicht om den top,
En de ongeduldge in bonten dos;

Ook wat gering en needrig was,
Dat nooit hun bloei ons bloed bewoog,
Het kruipende onkruid en het gras,
Het hief zich opwaarts nu en boog,

En allen hoopvol bogen diep,
Dat eindelijk hun weerschijn viel
En op het reine water sliep,
Over den teedren stroom der ziel.

Maar kleur verging in kleur, een golf
Had zoo haar rimpling uitgedijd,
Dat zij het smeekend beeld bedolf...
Heer, geef ons éens nog helderheid!

KRANKHEID

Neen, nimmer kan in eenzaamheid
Ik met mijzelf verkeeren,
Of vleugels hangen uitgespreid,
Een klauw wil mij bezeeren;

Een sombre vogel volgt mij staag,
Gekromde kling de snavel,
Bloedrood de pluimen van zijn kraag,
De mantel geel als zwavel.

Hef ik het hoofd, om 't meeuwenvolk
In zilvren zwier te aanschouwen,
Dan drijft hij als een donderwolk
Tusschen mijn blik en 't blauwe.

Buk ik mij neer waar bloemen staan,
Of kleine zonnen schijnen,
Daar vaart zijn schaduw langs mijn pân,
En doet dit goud verkwijnen.

Wel menig vrucht wenkt met heur mond
De dorte mijner lippen;
De vijand waakt, voor ik het vond,
Zie ik mij 't zoet ontglippen.

Ook bij den noen aan 't blanke maal,
Als ik mijn brood ga breken,
En lijnwaad, beker, aarden schaal
Zoo trouwlijk met mij spreken,

Doorhuivert mij dat nóg een gast
Van brood en room moet eten;
Ik reik op schotels volgetast
De helft hem van mijn beten.

Zelfs in den droom, kuisch heiligdom,
Waar 't leed zich komt verteedren,
Suist langs de lampen om en om
De wiekslag zijner veedren.

Van morgen, middag, avondrood
Wil hij de gaven rapen,
En, neemt de nacht mij in haar schoot,
Moet hij ook naast mij slapen.

Soms tast ik vloekend naar mijn roer,
Die kwaal in 't hart te treffen,
Maar 't is of mij een stem bezwoer,
De wetten te beseffen.

Ik grijp mijn zwaard om 't hoofd te slaan,
Een gifkelk van den stengel;
Vast ziet zijn meerdiep oog mij aan,
En ik herken een engel.

De wandelaar Martinus Nijhoff

Ingeleid door
Marc van Oostendorp

Zelfbewust kwam Martinus Nijhoff (1894-1953) in 1916 de Nederlandse poëzie binnenwandelen. Na dit debuut zou hij zich binnen enkele jaren ontwikkelen tot één van de toonaangevendste dichters van de vroege twintigste eeuw, en waarschijnlijk ook wel de dichter uit die periode die nog steeds het meest gelezen en bestudeerd wordt. Hij was geboren in de wereld van het boek – zijn gelijknamige grootvader richtte een beroemde juridische uitgeverij op – en hoewel hij ook rechten had gestudeerd, koos Nijhoff uiteindelijk voor een succesvolle loopbaan als dichter, criticus, essayist, redacteur en vertaler.

De wandelaar werd goed ontvangen. De pers zag er over het algemeen een modernere, Nederlandse naklank in van het werk van Charles Baudelaire (1821-1867). Dat zouden we nu niet meer zo snel zeggen: je leest het nu eerder als een eerste teken van Nijhoffs eigen heldere stijl in zijn latere bundels *Vormen* en *Nieuwe gedichten*. Tegelijkertijd loont het wel om die critici van destijds serieus te nemen. Er zit wel degelijk een donker en romantisch kantje aan de gedichten in *De wandelaar*.

De naam Baudelaire kwam overigens van Nijhoff zelf. De ik-figuur van het openingsgedicht noemt zich “een dichter uit den tijd van Baudelaire/ Daags tusschen boeken, 's nachts in een café”. Maar hij doet dat nadat hij zich eerder “Kloosterling uit den tijd der Carolingen”

en “Kunstenaar uit den tijd der Renaissance” heeft genoemd, en eindigt met een beschrijving van hoe we hem nu zien: een “toeschouwer” die in kristalheldere gedichten verslag doet van de vervreemding: “Een stoet van beelden zag ik langs mij gaan, / Stil mozaïkspel zonder perspectieven”.

Marc van Oostendorp

DE WANDELAAR

Mijn eenzaam leven wandelt in de straten,
Langs een landschap of tusschen kamerwanden.
Er stroomt geen bloed meer door mijn doode handen,
Stil heeft mijn hart de daden sterven laten.

Kloosterling uit den tijd der Carolingen,
Zit ik met ernstig Vlaamsch gelaat voor 't raam;
Zie menschen op een zonnig grasveld gaan,
En hoor matrozen langs de kaden zingen.

Kunstenaar uit den tijd der Renaissance,
Teeken ik 's nachts den glimlach van een vrouw,
Of buig me over een spiegel en beschouw
Van de eigen oogen het ontzaglijk glanzen.

Een dichter uit den tijd van Baudelaire,
- Daags tusschen boeken, 's nachts in een café -
Vloek ik mijn liefde en dans als Salomé.
De wereld heeft haar weelde en haar misère.

Toeschouwer ben ik uit een hoogen toren,
Een ruimte scheidt mij van de wereld af,
Die 'k kleiner zie en als van heel ver-af,
En die ik niet aanraken kan en hooren.

Toen zich mijn handen tot geen daad meer hieven,
Zagen mijn oogen kalm de dingen aan:
Een stoet van beelden zag ik langs mij gaan,
Stil mozaïkspel zonder perspectieven.

HET LICHT

Het licht, Gods witte licht, breekt zich in kleuren:
Kleuren zijn daden van het licht dat breekt.
Het leven breekt zich in het bont gebeuren,
En mijn ziel breekt zich als ze woorden spreekt.

Slechts die zich sterven laat, kan 't leven beuren:
O zie mijn bloed dat langs de spijkers leekt!
Mijn raam is open, open zijn mijn deuren -
Hier is mijn hart, hier is mijn lichaam: breekt!

De grond is zacht van lente. Door de boomen
Weeft zich een waas van groen, en menschen komen
Wandelen langs de vijvers in het gras -

Naakt aan een paal geslagen door de koorden,
Ziel, die zichzelf brak in liefde en woorden:
Dit zijn de daden waar ik mensch voor was.

CLOWN

Met blauw-papieren pijlen op mijn wangen
En op mijn hoofd een gele ster geplakt,
Blijf ik, terwijl een aap mijn handen pakt,
Onderste-boven aan een rekstok hangen.

Mijn meester wil de wereld vroolijk maken,
- 'Satans Apostel' noemt mij 't aanplakbord -
En 't volk, een optocht gekke pelgrims, wordt
Hierheen gestuurd, en ik moet het vermaken.

Het lacht om alles wat mijn waanzin doet,
Ik speel voor hond, voor mensch, voor olifant:
Ik blaf, ik schreeuw, ik daver met mijn snuit -

Laat in den nacht stroomt het de tent weer uit:
Ik leun op 't plein, waar de lantaren brandt,
Tegen den paal, en keur mijn daden goed.

DE VERVLOEKTE (I)

Wreed heb ik in je weeke vleesch gebeten,
Bittere vrucht waarin mijn liefde bijt,
Liefde, die honger is en om brood schreit,
Dat slechts verdoemden in hun wanhoop eten.

Maar waarom, waarom heb je niet geweten
Het zachte zingen van het bloed in mij, 't
Vragend verlangen van mijn eenzaamheid?
Waarom heb jij die stille stem vergeten?

Toch - nu mijn mond je beet, beet als ik kuste,
Nu jou mijn stem verbijsterde als de gekke
Schreeuw van een vogel die in zee neerstort -

Weet ik dat alles eens vergeven wordt,
Dat, als de dood eind'lijk mijn lijf zal strekken,
Je handen zeeg'nend om mijn hoofd heen rusten.

CON SORDINO

Zij zei tot mij: 'Je bent een prins in bed'.
Ijsbloemen waren op het raam gespreoid.
Ons lichaam, tot ontbinding toe vermoeid,
Was tusschen koele lakens in-gebed.

De wereld is herboren na dit sneeuwen
En ik ben weer een kind na deze nacht.
Wees goed voor mijn eenvoudigheid, die zacht
Spreekt als een schilderij der middeleeuwen.

Zie achter dennen het kasteel uitsteken,
En aan den einder als een schuine balk
Het zonlicht op het vrome landschap breken!

Door 't weiland draaft een ridder met zijn lief:
Hij fluit de honden, en zij ziet den valk
Stijgen, die van haar handschoen zich verhief.

HERINNERING

Moeder, weet je nog hoe vroeger
Toen ik klein was, wij tezaam
Iedren nacht een liedje, moeder,
Zongen voor het raam?

Moe gespeeld en moe gesprongen,
Zat ik op uw schoot, en dacht,
In mijn nacht-goed kleine jongen,
Aan 't geheim der nacht.

Want als wij dan gingen zingen
't Oude, altijd-eendre lied,
Hoe God alle, alle dingen,
Die wij doen, beziet,

Hoe zijn eeuw'ge, groote wond'ren
Steeds beschermend om ons zijn,
- Nimmer zong je, moeder, zonder 'n
Beven dat refrein -

Dan zag ik de sterren flonk'ren
En de maan door wolken gaan,
d'Ouden nacht met wijze, donk're
Oogen voor me staan.

Music-Hall

Paul van Ostaijen

Ingeleid door Dirk Vekemans

Paul van Ostaijen

In het rijtje genomineerden voor de vsb-prijs 2016 heb je met *Music-Hall* van Paul van Ostaijen allicht een winnaar beet. Tenzij wandelaar Nijhoff er nog mee lopen gaat, ook daar valt nog mee te leven. Toch: geen prijs voor PvO, dan geeft geen Vlaming nog een cent om al dat vsb-gedoe. Want een ‘dichter’ in Vlaanderen dat is óf Van Ostaijen óf Gezelle. En met zijn al te vroege dood is hij helemaal voor eeuwig dé Dichter van Vlaanderen.

“Niet ik ben ongewoon, maar wel mijn levenslot”, staat er te lezen in zijn debuutbundel *Music-Hall*. Als inzicht in de eigen lotsbestemming kan dat tellen. Paul van Ostaijen (1896-1928), geboren en getogen – als Nederlander want zijn vader was dat – in Antwerpen, was van jongsaf iemand die zich ‘niet kon voegen’. Zijn korte leven was dan ook een ware werveling. Tot tweemaal toe van school gestuurd, gaat hij in 1913 maar werken als klerk aan het stadhuis. Tijdens de oorlog zien we hem als overtuigd flamingant partij kiezen voor het activisme, en om nadien zijn straf te ontlopen vlucht hij naar Berlijn. In 1921 krijgt hij amnestie en keert terug naar België, waar hij in 1922 ook de Belgische nationaliteit krijgt. Van Ostaijen groeit uit tot de exponent van het modernisme in Vlaanderen, zijn eruditie en ‘mee zijn’ met zijn tijd kent hier te lande zijns gelijke niet. Dat men hem niet volgen kon, draagt met dat activisme bij aan zijn uiteindelijke isolement. In zijn laatste jaren doet hij tuberculose op, toen meestal nog een lijdensweg naar de dood, en sterft, vereenzaamd in een sanatorium bij Dinant, in 1928 aan de gevolgen van zijn ziekte.

Bij zijn verschijning in 1916 sloeg de debuutbundel van de twintigjarige van Ostaijen niet in als een bom. Daarvoor waren er toen teveel echte bommen in omloop. En er was niet veel om in te slaan: de Vlaamse cultuur ging nog te zeer gebukt onder het juk van de Franstalige macht. En de bundel was allicht ook, dat mag gezegd,

te onevenwichtig van kwaliteit. Recensies in studentenbladen van bevriende flamingantische intellectuelen hadden wel oog voor het erg vernieuwende karakter van de teksten in deze bundel. Geen hoogdravend epigonisme van de fin-de-siècle-poëten, maar een eerste aanzet tot grootstadslyriek in herkenbare taal. De dichter als *persona* wordt opgevoerd als een fantast en een poseur, maar ook als een kwetsbaar mens die bedrogen wordt door zijn geliefde, die eenzaam door de straten zwerft. In de wereld van de kino en het cabaret vindt hij troost, en kan hij opgaan in de heel erg tijdelijke roes van het gemeenschappelijk gevoel van levensvreugde. In de eerste twee delen (de cycli *Music-Hall* en *Verzen voor de prinses van Ji-Ji*) is alles programmatisch opgebouwd rond die thematiek van verlies en vlucht in het nieuwsoortige vermaak. Het opent met een wervelende beschrijving van het vitalistisch feest en loopt vast in de treurnis om de ongelukkige liefde, de vroege herfst van een valse, tweede lente, de geliefde bij haar intrede in *November*. Thematisch en qua taalgebruik erg vernieuwend, maar deze poëzie maakt zich met soms pijnlijke scheuren los van de lamentabele praktijk der Vlaamse Letteren.

Maar het derde deel ‘Diverse verzen’ laat heel die opbouw voor wat ze is, en daar komt, naar mijn aanvoelen, de geheel eigen stem van PvO ver boven het stedelijk geroezemoes en de dichterlijke clichés uit. Het ene na het andere hoogstandje volgt, van eenvoudige, maar verbluffend beklivende lyriek. Het is alsof de jonge meester dacht: tja het kan zo, of ja, ook zo, maar eigenlijk is het simpel hoor. Kijk, zo ga ik het doen...

(De Lyriek van Paul van Ostaijen heeft ook een [gebruiksaanwijzing \(1926\)](#))

Dirk Vekemans

JUFFER LOLA
Voor Charlotte V.

Juffer Lola, dit is waar,
Danst met stappen,
Rappe,
Ranke,
Op het klanken
Van een lustige gitaar.
Kleine,
Fijne
Sirkeldansen
Vormen kransen
Rond, rond,
Over het tapijt
Zo bont.

Juffer Lola rookt sigaretten,
Kleppert met de kastanjetten,
Lonkt en lacht
Zoetjes zacht,
Weet
Haar passen
Wel te passen,
Meet
Zo goed
En netjes
Al de tredjes
Die zij zetten moet,
Een voor een;
Danst... alleen.

Juffer Lola doet naar nieuwe wetten
Klepperen de kastanjetten,
Die begeleiden
Al de zongewijde
Liedjes die zij zingt.
Spaans bloed
Stromen moet,
En de kastanjetten
Zetten
Snel
Moed bij het duel.
Zonderlinge
Dingen
Klinken
Uit dees' zang
In mijn hart zo lang...

Bij het eindigen van de dans
Werpt juffer Lola kusjes met de hand,
Juffer Lola, zeer charmant.

AVOND

Ach, m'n ziel is louter klanken
In dit uur van louter kleuren;
Klanken, die omhoge ranken
In een dolle tuin van geuren.

VALAVOND

Nu is van Kalifornies goud de tijd;
De sterrevende zon vergaart
Haar krachten voor een verre vaart,
De laatste van die dag, ter aardewaart.

Daar heeft de zon een laatste maal
Haar stervensweeë gouden praal
Verzameld in een glazen trempoortaal.

12 MEI 1915

MUSIC-HALL (4)

O, m'n Music-Hall wieg m'op uw geluiden,
Dat ik weer eens de ware wereld buiten
Treed; dat ik weer eens wone
In illusie's hogere regionen.

Dommel nu m'n eenzaam wezen heen
In de ziel die één, hier alleen
Kan leven; door haar éénheid
De compleetste innigheid.

Dobber, dommel, deint
In die éénheid, ziele mijn,
Flikker, schitter, schijnt
Als 'n kinolampe, zieleschijn.

Kinofilm, jij zijt 't levensimbool.
M'n leven draait in snelle farandool
Als jij. M'n leven is 'n mozaiek
Van schuld en boete, van liefde en haat,
Van lijden en verblijden, van latent zijn en van strijden,
Van hoop en wanhoop, van eerbied en van smaad.
Van m'n leven blijft steeds mij 't dierbaarst 't Verleden
Boven al, en slechts leef ik het Heden,
Opdat het later weer mooi zou wezen,
Wanneer het ligt in Verleden's zachte schijn.
Daar liggen de enkele vrienden,
Die ik lang geleden lief had, en ook
Daar zijn de meisjes. Allen blijf ik welgezind
Door m'n Verleden heen, want allen lijken me nu goed.

O, enkel, enkel is voor mij vertroosting
Wanneer 'k kan leven in herinnering
En breken door m'n kleine levenskring
Tot des Verleden's maangesching.
Enkel nu en dan weet ik hoop
En jij, kino, sterkt me voor 'n korte stonde
In die hoop, zachte illuziestonde.

FIETSTOCHT

Aan mijn Fietstocht vrienden

Als een jong lied dat klinkt luid door lege hallen,
Zo is doorheen de Winter, de Lente getreden tot
ons allen,

Die waren in een eeuw
Gehuld, van witte sneeuw.

Niet enkel jonger is geworden ons leven,
Maar ook veel witter en lichter geweven
Als in het kleed
Van winterleed.

Witte blijdschap
Is de witte boodschap
Van een zongezant
Aan het wachtend land.

Gelijk voor zoveel jaren
Wit de boodschap was, blank als de blijheid,
Dat Maria van Nazareth zou baren
Een kindeken van alle eeuwigheid.

Zo wordt het land een nieuwe lust
Bij elke nieuwe Lente, bewust:
Een lust te dragen blonde scharen
Van korenharen.

En elke Lente is jonger dan die voorafging,
Wijl hij brak een kring
Die jonger was van sneeuwgesching.

Wie nu niet voelt de hoop in zich
Worden tot een wil onhoudbaar en onstuimig,
Een wil: zonder verwijlen
De Lente door te ijlen;

Wie nu niet kon
Z'n nieuwe witheid laten varen
Langs de jonge hartstochtblaren
Van 'n witte-zeilenzon;

Die is een man zo koud
Gelijk de Winter, en zo oud

Gelijk 'n oud tuig dat niet meer dienen zou,
Doorheen 't getij van winterkou,
Had ik m'n hoop, m'n fiets geborgen,
Verbeiend d'eerste Lentemorgen.

Want door m'n fiets mag ik verhoppen
De witte Lente door te lopen,
Te rennen: daarom verkies ik niets
Als hoopsimbool boven m'n fiets.

M'n fiets dat is 't namiddagdolen
Van m'n Lentewitheid, in nikkel farandolen;
M'n fiets dat is het klingen
Van m'n veloschel, in zonnekringen.

M'n fiets dat is het kettingruisen;
Dat is het vlieden van de rode huizen
Om mij heen; dat is de landweg, gans verlaten
In z'n witte maagdgewaden.

Dat is het horizonnen-deinen
En 't jonge zonnescijnen,
De bomen, die verdwijnen
Achter mij, de grachten die verkwijnen.

M'n fiets dat is het daveren van de zon,
Die heur wonne over de wereld spon
En spint; dat is het spelemeien
Van ebbe en vloed der zonnetijen.

M'n fiets dat is een foor van lichten,
Zoveel dwarlende schichten
Die draaien door elkaar:
De kermis van dit jaar.

Gewonnen verloren, gewonnen verloren,
M'n fiets dat zijn de koren,
Die komen uit d'Afrikaner landen
Met d'eerste zonnebranden.

Beiaarden van blijheid
Leven over 't land,
Beiaarden van blijheid
Beven in de zonnebrand.

O, m'n fiets gij zijt
Bron van al m'n blijheid;
O, m'n fiets gij zijt
Leven in der eeuwigheid.
Rijd, rijd
Aldoor;
Rijd, rijd
Aldoor;
Gewonnen verloren, gewonnen verloren,
De horizonnen zijn uit d'eeuwigheid.

APRIL 1915

Lente-maan

P.C. Boutens

Ingeleid door Raymond Noë

Als er in het eerste kwart van de vorige eeuw iemand aanspraak kon maken op de titel ‘dichter des vaderlands’, dan was dat ongetwijfeld P(ieter) C(ornelis) Boutens (1870-1943). Zijn werk werd zeer gewaardeerd, en enkele van zijn boeken haalden enorme oplages. Zijn veelgeroemde bewerking van de *Beatrijs*, bijvoorbeeld, beleefde bij zijn leven al 33 drukken (inmiddels zijn het er 49). Daarnaast was Boutens ook wel wat je nu een bobo zou noemen: hij was betrokken bij de oprichting van de Vereniging van Letterkundigen en werd daar later voorzitter van, en vervulde functies bij twee letterkundige fondsen. Bovendien had hij (ook als gevolg van zijn leraarschap op een elitaire kostschool) contacten in de betere kringen.

Of hij ook daadwerkelijk tot dichter des vaderlands zou zijn benoemd, is nog maar de vraag, want Boutens was homoseksueel (hij woonde met zijn als ‘huisknecht’ vermomde partner aan een statige laan in Den Haag), en in die tijd was dat wel een punt. Genoeg punt, naar men zegt, om hem een verdiende ridderorde te weigeren – maar hij schreef wel het (volgens velen nogal onbegrijpelijke) gedicht ter gelegenheid van het huwelijk van Juliana en Bernhard, in 1937, dat in een enorme oplage verspreid is geworden geweest.

Eenentwintig jaar eerder was zijn bundel *Lente-maan* verschenen. Het was niet zijn succesvolste – slechts een keer herdrukt – en ook niet zijn best ontvangen werk. Een bespreking repte van “nevels, te ijl om te vatten of eindeloos verglijdende ondoordringbaarheden rond meestentijds onzichtbaar blijvende bergtoppen” en “damp-verdichtingen, waarachter het vlies-dun vliegtuig van zijn zelfgenoegzaam lied niet meer te volgen is”. Dat is beeldend gesproken, maar wel een beetje overdreven, want hoewel hedendaagse ogen zeker zullen moeten wennen aan de gedragen formuleringen en de wat plechtige bewoordingen, is de boodschap goed te volgen. Boutens zoekt het hogere, het zuivere en het geestelijke, maar hij laat de lezer niet alleen achter op het pad omhoog, en leidt hem naar een wereld der ideeën waar “smart en vreugde slechts aspecten zijn van een zelfde liefdesgemeenschap – die leven en dood omvat”. En dat die hoge wereld dan voor sommigen inderdaad vol “nevels, te ijl om te vatten” is... nu ja, dat is dan maar zo.

Raymond Noë

Dit is ter goede wake het goede lied
Dat houdt den waker wakker en wekt d' ander niet.

Te luistren naar het kloppen van beminde hart,
Lied nooit beluisterd, nooit meer met één geluid
verward.

Want alle harten kloppen anders met andren slag,
Maar ieder hart klopt eender tot zijn laatsten dag.

God maakte zooveel tonen als er harten zijn,
Dat wij elkaêr herkennen door dezen veegen schijn.

Dat wij elkander weten nu en voorgoed
Aan 't onmiskenbaar zingen van het donker bloed.

Want alle bloem verwelkt en alle schoon valt af,
En heel de wereld is een licht en bloeiend graf.

Maar alle harten kloppen hun eigen donkren slag,
En ieder hart klopt eender tot den laatsten dag.

Ik peins - mijn hart erkent het niet -
Hoe alle wezen eenzaam is,
Hoe uit bezit en uit gemis
Dezelfde moeheid overschiet,

Die van al wat zij heeft doorkend,
Die van al wat zij heeft begeerd,
Haar grondeloozen glimlach keert
Naar doods onpeilbaar donkren wand...

En nu - ik ben niet meer alleen...
O bovenwezenlijk bedrog:
Gij zijt hier niet, gij zijt hier toch.
Daar dauwt door 't slui'rend lichtgeween

Een heller tegenwoordigheid:
Een blind onzienlijk gezicht
Klaart uit de zee van sterrelicht -
En geene vrees of gij het zijt,

Die dus verroereloosd beroert
De wellen dezer donkre mijn
En keert in levende fontein
Wat diep en lichtloos lag gevloerd -

En wat ik onbewijsbaar dacht
En onuitsprekelijk verbeurd,
Breekt spraakloos uit en bloeit en geurt
Als witte rozen in den nacht.

Kussen van uw lippen en uw oogen,
Zachte daden uwer handen,
Zooals koele wateren getogen
Door de tuinen dezer landen,

Drenken in onmiddellijk bevroeien
's Harten diepste wortelcellen,
En naar een oneindig openbloeien
Gaat de siddrende aandrift zwellen, -

Een geluk als nieuwe wijn geschonken,
Waar de schijnen dood en leven
Schaduwloos in liggen wegbezonden,
En daar is alleen gebleven

Aandacht waar al donkere geruchten,
Aller namen duizendtallen,
Welke blaadren en onrijpe vruchten,
Tot verglansde stilte vallen.

In diepen duizel
Te hel voor peilen
Staan van weêrskanten
De afgronden open:
Spiegels van oogen
Waar in verijlen
De blikken die ze in
Elkander doopen...

Elk stralend antwoord
Brenge feller vragen:
In lichte bloemen
Naaktlichte harten
Wier vlotte luisters
Voor luisters vagen,
Nu lavend glanzende,
Dan flitsende smarten...

Wat vleuglen dragen
Dit bijster zweven,
Wat broeze bruggen,
Maanregenbogen,
Tusschen de kolken
Van dood en leven,
Van lokkende onmacht
En alvermogen?...

Ik luik mijn oogen:
Daar was een morgen
Zoo hoog en heilig
Als kort van duren:
Ik zie zijn oogen
Mij nog verborgen
De veilige opvaart
Door hemels vuren...

Ik luik mijn oogen:
Daar was een avond
Zoo wijd en innig
Na troostloos zwerven,
Die mij zou bedden
Voorgoed gehavend
Met al de dingen
Die lijdlijk sterven...

Ik weet, nu zet
Uw schoone deemoed in haar avondlijk gebed,

En viert Gods uur
Op de verstilde stemmen zijner heilige natuur,

En peinst zich uit
In al de zoete klagen die de wind verluidt,

En schikt haar beê
In 't ingetogen ruischen van de vrome zee,

En telt ten snoer
De sterrepaarlen spranklend over hemels vloer,

En wijlt bekoord
In zwijgende aandacht die zich voelt verhoord

En nieuw en sterk
Tot haar klein aandeel in Gods ondoorgrondlijk werk.

- Laurens Jz. Coster – iedere werkdag een gedicht
- Redactie: Raymond Noë
- [Reacties, suggesties \(unsubscribe\)](#)
- [Aan- en afmelden](#)
- [Archief \(met portretten en extra info\)](#)
- [Facebook \(welkom\)](#)
- Ook op [Neerlandistiek.nl](#)

